

MIROSLAV STRÍDA

PŮL STOLETÍ GEOGRAFIE V AKADEMII

M. Strída: *Fifty Years of Geography at the Academy*. – Geografie-Sborník ČGS, 102, 1, pp. 50 – 58 (1997). – Geographical issues on the Czech territory have been traditionally researched at universities and since 1950s also at the Czechoslovak Academy of Sciences and Czech Academy of Sciences. In 1962 four geography departments fused and the Institute of Geography (Czechoslovak Academy of Science) became the focus of Czechoslovak academic geography. Apart from organizational activities the Institute has extensively researched problems of regionalism and environmental issues. As a result of academic transformation in early 1990s the Institute of Geography ceased to exist. Since then its research activities passed partly at universities in Praha and Brno and at the Centre for Environment, Institute of Geonics, Czech Academy of Sciences in Brno. Thus, fifty years of geographical research on academic grounds has brought a number of research reports, publications, maps and atlases – a significant portion of Czech geography in the 20th century.

KEY WORDS: Academy of Sciences – Czech Republic – geographical research.

Autor děkuje za spolupráci A. Vaisharovi z Ústavu Geoniky AV ČR.

Úvodem

Jako celá řada jiných disciplín se i geografie, jakožto vědní obor, pěstovala u nás v různých podobách a v různém rozsahu především na vysokých školách. Kartografie, kterou pokládáme za jednu z významných geografických věd, či astronomický, matematický, statistický, regionální nebo jiný zeměpis, se čas od času stávaly i součástí příbuzných oborů technického, ekonomického, přírodovědného i humanitárního směru. Vzpomeňme třeba jen jednoho z nejslavnějších českých geografů 19. století Karla KORIŠTKU, který byl profesorem pražské techniky. Výhodou geografie bylo, že tvořila vždy v podobě předmětu školního zeměpisu součást základního i středoškolského vzdělávání. Díky učitelskému zaměření tak bylo posluchačů geografie nepoměrně víc jak na přírodovědeckých, tak na pedagogických fakultách. Byla proto i větší naděje, že někteří z nich se budou věnovat i teorii a výzkumu. Podobně tvorba školních učebnic napomáhala, mimo jiné, lepšímu spojení školského zeměpisu s aktuálními pokroky v geografii.

Profesoři zeměpisu bývali v minulosti často nositeli rozvoje svého oboru. Mnozí přednášeli i na vysokých školách, vyvíjeli publikační, exkurzní a jinou činnost. O tom svědčí např. i stoletá historie České geografické společnosti, která pod různými názvy funguje u nás nepřetržitě od roku 1894. Také více než sto let vydává svůj Sborník, který jako nejvýznamnější odborný časopis věrně dokládá složitý vývoj celého oboru. Geografie bývala rovněž zastoupena v českých učených společnostech a nové možnosti se naskytly uprostřed dvacátého století vznikem Akademie jako ústřední státní výzkumné instituce.

Po několikaleté činnosti *Vládní komise pro vybudování ČSAV* a jejich sekci, byla *Československá akademie věd* oficiálně založena 17. 11. 1952 a jen o necelý rok později pak *Slovenská akadémia vied* jako její zcela samostatná součást. Ve své době nemohla vzniknout jinak než jako vrcholná, státem řízená vědeckovýzkumná instituce. Jako badatelská organizace výzkumu se hlásila k různým zahraničním vzorům, ovšem díky svému zakladateli Zdeňku Nejedlému především ke vzoru sovětskému – s jeho výhodami, nedostatky i nectnostmi. Hrála úlohu konzervativní učené společnosti zasloužilých badatelů různých oborů a současně i úlohu koordinačního centra dotovaných výzkumných pracovišť.

První členové Akademie byli jmenováni. Za obor geografie se jimi stali antropogeograf, profesor Viktor DĚVORSKÝ (1882 – 1960) a geomorfolog a regionální geograf širšího zaměření profesor Václav DĚDINA (1870 – 1956). Oba však, přes svoje nesporné kvality a zásluhy, vzhledem k vysokému věku a vážným chorobám mohli sotva pomáhat při zřizování výzkumných pracovišť, jak si to obecně představoval zakladatel a první prezident ČSAV. Po této stránce byli větší nadějí členové korespondenti, profesori František VITÁSEK (1890 – 1973) z Masarykovy univerzity v Brně a Josef KUNSKÝ (1903 – 1977) z Geografického ústavu Univerzity Karlovy v Praze, zvolení do Akademie v roce 1953. První z nich se zasloužil o založení Kabinetu pro geomorfologii (29. 4. 1952), který byl později formálně převeden do nově ustavené ČSAV. Druhý dal přednost významné funkci vědeckého tajemníka II. sekce Akademie pro geologii a geografii a vedení Komise pro zeměpis, která tehdy sdružovala přední geografů na českých a slovenských vysokých školách i mimo ně.

Vedle Valného shromáždění členů ČSAV bylo nejvyšším výkoným orgánem Akademie presidium. Všechny zastoupené vědní obory byly původně rozděleny do sedmi sekcí. To bylo pro geografii výhodné, když naplňovala spolu s geologií II. sekci. Předseda sekce byl automaticky členem presidia ČSAV, kde zastupoval své obory a zároveň zajišťoval jeho rozhodnutí ve své sekci. Později, s rozvojem úkolů tzv. Státního plánu základního výzkumu, rozšiřováním počtu pracovišť a stavů zaměstnanců Akademie, vznikala oddělení věd a další byrokratické orgány mohutního presidia. Sekce nahradila vědecká kolegia, složená i z mladších odborníků, která pečovala o obor a sledovala činnost příslušných pracovišť. Kolegia se postupně měnila a rozrůstala až byla na začátku devadesátých let zrušena. Naše hodnocení může být subjektivní, zdá se však, že řízení vědy a výzkumu už nebylo nikdy tak efektivní jako na začátku existence ČSAV.

Počátky geografie v Akademii

Nově vzniklá ČSAV se hlásila především k univerzitním a technickým výzkumným tradicím a přímo navazovala na činnost starých učených společností, i když jejich zaměření bylo dosti odlišné. Na těchto tradicích patřil hlavní podíl zejména Univerzitě Karlově (zal. 1348), Pražské technice (1707), Akademii Istropolitane v Bratislavě, ale i Královské české společnosti nauk, České akademii věd a umění (ČAVU) a Slovenskej akademii vied a umenia (SAVU), jejíž Zemepisný ústav pracoval už v roce 1943.

V době zakládání Československé akademie věd se ze stávajících struktur začalaly vyvíjet nové ústavy, vznikaly menší kabinety a laboratoře. Nejinak tomu bylo i v geografii. Vedle už zmíněného *Kabinetu pro geomorfologii* v Brně tak přešla do Akademie *Státní sbírka mapová*, založená profesorem

Václavem ŠVAMBEROU už 28. 11. 1920. Stala se tak nejstarším akademickým pracovištěm v oboru geografie a zároveň základem pro nový *Kabinet pro kartografii* vzniklý k 29. 4. 1952 v Praze.

Rozhodnutím II. sekce Vládní komise z 27. března 1952 byl také formálně zřízen *Kabinet pro historickou geografii* v Praze, který pracoval už od začátku téhož roku. Dne 7. 7. 1953 byla rozhodnutím presidia ČSAV konečně celková struktura oboru doplněna o poslední pracoviště *Kabinet pro hospodářskou geografii* v Praze, už s perspektivou vzniku uceleného Geografického ústavu ČSAV, do něhož měl být s ostatními třemi kabinety začleněn.

I při velkých tradicích a vysoké kvalifikaci odborníků na vysokých školách přece jen zde docházelo k rozdělení kapacit na činnost pedagogickou, organizační a výzkumnou. Kolektivní práce týmů vědeckých a technických pracovníků, vybavení a materiální zabezpečení ústavů a jejich soustředění na závažné, aktuální problémy, odpovídající současným trendům světové vědy, se stalo výhodou činnosti Akademie pro rozvoj vědních oborů i národního hospodářství, pokud mělo o výsledky výzkumu zájem. Je otázkou, do jaké míry ovšem platily tyto trendy i pro geografii. Orgány ČSAV v souladu s nimi vytýčily od začátku před geografii dva základní úkoly: 1. vydání československého národního atlasu a 2. vytvoření jednotného výzkumného pracoviště Geografického ústavu ČSAV. Se značným úsilím mnoha zeměpisců i nezeměpisců se nakonec podařilo oba na sebe navazující úkoly splnit – bohužel až s velkým zpožděním a s četnými ztrátami.

K nové vrcholné vědecké instituci byla v roce 1954 připojena i řada vědeckých společností, mezi nimi i *Československá společnost zeměpisná*. Tím pak ve své práci přestala být odkázaná jen na členské příspěvky, poněvadž ji dotovala, ale zároveň i kontrolovala Akademie. Také její Sborník vycházel v *Nakladatelství ČSAV* (později Academia) a podobně jako jiné vědecké časopisy, byl tam plně vydavatelsky zajištěn (1952 – 1991). Tamtéž vycházely i další významné geografické publikace a celá řada Rozprav.

Přes syntetizující tendence, které by měly být v geografii přirozené, přes snahu presidia ČSAV a II. sekce, vzájemná spolupráce kabinetů a zejména jejich představitelů vázla, až došlo k osudnému rozhodnutí presidia, kdy v září roku 1954 byl Kabinet pro historickou geografii převeden v podobě oddělení do Historického ústavu a Kabinet pro hospodářskou geografii jako samostatné oddělení do Ekonomického ústavu ČSAV. Takové opatření bylo formulováno jako dočasné, než dojde ke zřízení jednotného Geografického ústavu. Nicméně tato „dočasnost“ způsobila nemalé potíže ve vývoji akademické geografie a cesta ke zřízení společného ústavu se prodloužila a zkomplikovala. Historická geografie se pak již vyvíjela trvale mimo geografická pracoviště.

Všechna čtyři geografická pracoviště Akademie, v nichž se dobře uplatnila řada výkonných pracovníků, se přesto měla čile k světu. Kabinet pro geomorfologii se zabýval geomorfologickými výzkumy a mapováním na různých místech okolí Brna i na jižní Moravě, v širším okolí Prahy, v severních Čechách a pokoušel se o samostatné práce výzkumné i koordinační v Moravském krasu. Kabinet pro kartografii pečoval o svěřenou cennou mapovou sbírku a pracoval na velkém díle edice historických map Českých zemí Monumenta Cartographica. Vydával i pozoruhodnou ročenku *Kartografický přehled*. Kabinet pro historickou geografii shromažďoval a zpracovával vybrané podklady pro připravovaný Atlas československých dějin, včetně jeho koncepce. Kabinet pro hospodářskou geografii pracoval na několika regionálních studiích (např. Sedlčany – Votice), sídelních aglomeracích republiky a otázkách ekonomicko-geografické regionalizace Československa. Kabinety (včetně dočasných oddě-

lení) postupně začínaly pracovat na přípravách největšího společného díla, československého národního atlasu.

Geografický ústav ČSAV

Příznivější vnitropolitická situace šedesátých let i poměry na presidiu a kolegiu přispěly k tomu, že projekt zřízení jednotného pracoviště byl už v roce 1962 připraven, takže vcelku nic nebránilo postupnému budování společného *Geografického ústavu ČSAV* až do jeho formálního vzniku k 1. 1. 1963. Do procesu decentralizace Akademie a jejích ústavů, který prosazovaly orgány KSČ bez ohledu na zájmy rozvoje vědních disciplín, se však dostala i geografie. A tak přesto, že větší část slučovaných pracovišť sídlila v Praze a měla zde i dobré podmínky, vedení nového ústavu bylo instalováno v Brně. To samo o sobě ještě nemuselo překážet racionálnímu rozvoji, pro který mělo i Brno dostatek předpokladů zvláště ve fyzické geografii, kdyby však nebyla v zájmu falešné koncentrace proklamována likvidace mimobrněnských pracovišť. Při stálém nedostatku kvalifikovaných kádrů byl tím samozřejmě narušován úspěšný rozvoj ústavu téměř od počátku. Normalizace sedmdesátých let ho potom postihla více než jiná přírodovědná pracoviště Akademie.

Od svého vzniku rozvíjel Geografický ústav ČSAV činnost výzkumnou, organizační i vydavatelskou jako servis pro celou českou geografii. Ve vědní struktuře, která se postupně vyvíjela, se trvale uplatňovala oddělení fyzické geografie a krasu, sociálněekonomické geografie a kartografie, dočasně oddělení rozvojových zemí, životního prostředí, regionální geografie a další. V podstatě se tak pěstoval celý komplex geografických věd.

Po dlouholeté přípravě se stalo zpracování a konečné vydání *národního atlasu* uprostřed šedesátých let (1966) jedinečným úspěchem spolupráce celé naší poválečné geografie a kartografie. Šlo o velké společné dílo, které na čas sjednotilo prakticky celou geografickou obec, což bylo oceněno v Akademii i na půdě Mezinárodní geografické unie (IGU). Avšak nejen to. V tomto plodném období připravil a vydal Historický ústav ČSAV spolu s Ústřední správou geodézie a kartografie i *Atlas československých dějin* (1965) a Vojenský zeměpisný ústav *Československý vojenský atlas světa* (1. vyd. – 1965). I na těchto dílech byl podíl akademické geografie značný.

Dobré, i když někdy poněkud nekritické informace o činnosti ústavu podávají výroční zprávy uložené v jeho knihovně. Byly zpracovávány podle jednotlivých směrnic Úřadu presidia ČSAV. Do ústavu přešly jednotlivé dílčí zpracované úkoly, vznikaly nové, syntetizující a uplatnily se i významné studie z aplikované geografie. Roku 1964 přešlo do ústavu i opavské pracoviště, vzniklé z tehdy rušené přírodovědné části *Slezského ústavu v Opavě*. Příliš se však neuplatnilo a po osmi letech bylo jeho působení ukončeno.

V šedesátých a sedmdesátých letech byla značná část výzkumu spojena s řešením široce koncipovaného úkolu *Geografická regionalizace Československa i Českých zemí*. Byly získány nové poznatky o reliéfu, podnebí, vodstvu, půdách, biotě, o geografii průmyslu, zemědělství, obyvatelstvu a sídlech a o jiných složkách krajinné sféry. Poprvé byly zpracovány i syntetické mapy (1:500 000) např. fyzickogeografických regionů, ekonomickogeografických oblastí, i když s některými problematickými výsledky. Také práce na geomorfologických jednotkách země, morfometrických charakteristikách reliéfu, lesnatosti Čech, regionech dojíždění a četné další měly svůj cenný dílčí význam. V zahraničí se, mimo jiné, stala hledanou kolektivní publikace *Geography of*

Czechoslovakia (1971), přestože postrádá regionální část, což je její závažný nedostatek.

Teoretický i praktický význam měly některé regionální studie, na něž se soustředila značná část kapacity ústavu. Sem patří první z nich, nazvaná *Příbor – Kopřivnice – Štramberk*. Ta zabránila, mimo jiné, otevření uhelných dolů v uvedeném aglomeraci. Obsáhlejší komplexní studie k projektu vodních děl na řece Dyji *Nové Mlýny*, na níž se pracovalo několik let, sice i přes kritická stanoviska nezabránila jejich výstavbě, přinesla však zajímavé poznatky přístupů geografie k systémově pojímané ekologii krajiny.

Po elánu a relativních úspěších let šedesátých přišla stagnace a problémy let sedmdesátých, kdy z ústavu odešla řada zkušených pracovníků. Požadované práce k řešení koncepcí výzkumu a hodnocení životního prostředí v zemích Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) měly spíše koordinační a proklamativní charakter. Cennější se staly až některé dílčí studie k *problematice životního prostředí* tzv. modelových oblastí – Břeclavska, Jihlavska, Ostravska, Severočeské hnědouhelné pánve, Liberecka, severní okolí Brna (okres Blansko), Frenštátska a dalších. Příznivě se zde projevil vliv spolupráce jiných oborů, zejména biologických, zabývajících se krajinou a prostředím.

Ústav se podílel na vývoji některých nových metod výzkumu, např. o mezoklimatu, při sledování eroze půd, leteckém smínkování z malých výšek, využívání jeskyní pro speleoterapeutickou léčbu atd. Méně úspěšné byly pozdější, příliš zevšeobecnující teoretické pokusy k systémové teorii a studiu krajiny, k obecně teoretickým základům geografie, k organizaci geografických systémů aj. Zůstaly příliš poplatné své době.

Také práce na mezinárodním poli, které jsou pro vyspělou geografii příznačné, byly limitovány daným přístupem Akademie k tzv. „zemím přednostního zájmu“. Členové ústavu se uplatňovali v Ghaně či v Tunisku, ve Vietnamu a zejména na Kubě či v krajích permafrostu na Sibiři. Přesto tyto činnosti převážně v rozvojových zemích byly nemalým přínosem. Nejvíce ceněným úspěchem nadnárodního charakteru byla spolupráce na *Mezinárodní geomorfologické mapě Evropy* (1:2,5 mil.).

Servisní činnost Akademie

Mezi hledané výsledky servisní činnosti ústavu náleží početná mapová a atlasová díla, prováděná zčásti automatizovanou kartografickou technikou, jako např. Atlas obyvatelstva ČSSR (1987), Atlas ze sčítání lidu, domů a bytů 1980 (1984), nebo Atlas životního prostředí a zdraví obyvatelstva ČSFR (1992). Sem patří nepochybně i systematická *bibliografie československé geografické literatury* vydávaná každoročně ve spolupráci se Základní geografickou knihovnou Přírodovědecké fakulty UK. Vycházela pravidelně v letech 1966 až 1991. Na výsledcích a podkladech z geografické regionalizace byly zpracovány různé úvahy i konkrétní studie k územně správnímu uspořádání republiky, které jsou aktuální i dnes.

V osmdesátých letech se v ústavu prolínala činnost regionálního pracoviště – Geografická diferenciacie Jihomoravského kraje, přehledy údajů o (1 060) jeskyních Moravského krasu nebo geoekologie brněnské aglomerace atd. s pracemi k tzv. souborným prognózám ČSR do roku 2010, jak je vyžadoval ÚV KSČ a presidium nejen od prognostiků, ale i od geografů a mnoha dalších. Prognózy se staly tím více módou, čím více klesaly možnosti jejich realizace.

Akademie byla vhodným místem pořádání symposií, konferencí a seminářů ještě dlouho před vznikem Geografického ústavu. Řada z nich, i s exkurzemi, se konala v Domě vědeckých pracovníků ČSAV v Liblicích, později pak zejména v Brně a okolí. Mezi nejvýznamnější akce patřila zasedání komisií a pracovních skupin Mezinárodní geografické unie (IGU), v nichž působila řada pracovníků ústavu. Akademie zčásti zabezpečovala i sjezdy československých geografů, pořádané Geografickou společností. V roce 1989 započala v Akademii příprava *Regionální konference IGU 1994* v Praze, která měla na programu vztahy geografie a životního prostředí střední Evropy. Hlavní odpovědnost za tuto přitažlivou a úspěšnou světovou akci, nejvýznamnější v dějinách české geografie, pak převzala Univerzita Karlova, kam přecházelo pražské pracoviště Geografického ústavu ČSAV.

V nakladatelství ČSAV Academia vycházely vedle knižních prací i ročenky, např. *Československý kras*, dále časopisy – už zmíněný *Sborník České geografické společnosti* i zeměpisný a cestopisný měsíčník *Lidé a země*, vydávaný dnes v Mladé frontě, ale založený ještě v Přírodovědeckém vydavatelství (1951), které bylo předchůdcem Nakladatelství ČSAV. Jako dědictví Slezského ústavu v Opavě vycházely až do roku 1993 *Zprávy Geografického ústavu*. Dále ústav vydával celou řadu sborníků a jiných účelových publikací, tištěných většinou ve vlastní tiskárně, zejména pak sérii monografií *Studia Geographica* (SG), v níž už vyšlo 98 svazků v češtině i v cizích jazycích, s mapovými přílohami. To všechno přispívalo k rozšíření publikačních možností zdaleka nejen pro pracovníky. Nedostačující redakční a recenzní činnost vedla ovšem místy k ediční inflaci, když zprávy o dosažených výsledcích byly publikovány několikrát a kdy vedle pozoruhodných příspěvků se uveřejňovaly i práce prestižní a málo kvalitní. Vedení ústavů Akademie bylo ovšem zainteresováno na vykazování co nejvyšší publikační činnosti svých zaměstnanců.

Při vzniku ústavu (1962 – 1963) bylo do něj postupně převedeno z jednotlivých geografických kabinetů sotva čtyřicet pracovníků. Jejich produktivita byla vcelku vysoká, i když trpěla nedostatkem pomocných a technických sil. Rychlý extenzivní růst se přiblížil stovce lidí ještě koncem šedesátých let. Nebylo vinou geografie, ale celého systému Akademie, že se vědeckovýzkumná činnost poněkud byrokratizovala. Na semináři v roce 1988, který ukazoval ve výběru nástinů různých aktivit Geografického ústavu ČSAV za uplynulé čtvrt století, bylo uvedeno, že zaměstnává 137 osob a že jeho rozpočet činí v tomto roce téměř 16 milionů Kčs (bez investičních výdajů).

Problémy recentního vývoje

Devadesátá léta přinášela pronikavé změny, kdy z Československé akademie věd vznikla nepoměrně stíhlejší a racionálnější Akademie věd České republiky, která však dodnes nemá před sebou jasné výhledy. Neurované poměry, příchod nových událostí ve vědě a výzkumu, v Akademii i mimo ni, doprovázený všeobecným uvolněním zájmů i rozpadem starých struktur, už Geografický ústav nepřelil. Nesourodý kolos doplatil, podobně jako v roce 1954, na odstředivé tendence při nedostatku tolerance a rozpadl se. Dne 30. 4. 1993 byl zrušen – řekněme hned, že ke škodě české geografie. (Přispělo to i k nevyrovnanosti poměrů v AV ČR, která dnes má např. historické ústavy hned tři a fyzikálních ústavů rovněž několik.)

Pražskou pobočku Geografického ústavu ČSAV převzala Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, nikoli ovšem jako výzkumnou složku celé Geo-

grafické sekce. Úkoly, majetek a fondy i vědeckí a techničtí pracovníci byli rozděleni mezi jednotlivé katedry, což se považovalo v dané chvíli za nejvhodnější řešení. Možná, že statut výzkumné instituce mohl zůstat zachován i na fakultě, v podobě jako ho má geologie.

Složitější situace nastala v Brně. Vzhledem k restituci musel ústav opustit své dlouholeté reprezentační sídlo ve Starobrněnském klášteře na Mendlově náměstí, o které jako správce až do té doby celkem dobře pečoval. Menší část pracovníků přešla do brněnské pobočky nově vzniklého Ústavu geoniky AV ČR v Ostravě, který se vytvořil transformací zaniklého Hornického ústavu ČSAV. Pobočka tvoří *Oddělení geografie životního prostředí* ÚG a má kolem 20 členů, což se považuje za optimální stav. Mladí pracovníci do třiceti let tvoří téměř polovinu vědecké kapacity pracoviště. To umožňuje výraznější implementaci computerových technik. Pobočka získala rekonstruovaný objekt v zahradní poloze v Černých Polích. Na Mendlově náměstí zůstává zatím knihovna, archiv ústavu byl přemístěn do objektu na Veslařské ulici. Ostatní pracovníci zrušeného Geografického ústavu našli nová působiště na brněnských i pražských vysokých školách a také v soukromém sektoru.

Výzkumný program pobočky sestává ze tří typů projektů. V rámci programů badatelského výzkumu AV ČR se řeší projekt *Regionální hodnocení životního prostředí v podmínkách transformace*. Vedle teoretických a metodických otázek je úsilí zaměřeno do různých oblastí jižní Moravy a na Ostravsko. Dalším typem úkolů jsou granty českých i zahraničních agentur, z větší části podporující výzkumný směr pobočky. Posledním typem úkolů jsou zakázky různých veřejných organizací i soukromých firem.

Od roku 1993 vydává pobočka dvakrát ročně v anglickém jazyce *Moravian Geographical Reports*. Časopis uveřejňuje práce převážně pracovníků pobočky, je určen především na výměnu publikací i prodej. Pobočka pokračuje ve vydávání řady *Studia Geographica* po bývalém Geografickém ústavu spolu s účelovými náklady, např. sborníků z konferencí apod. Mezinárodní spolupráce pobočky zahrnuje především země, s nimiž Česká republika sdílí střeoevropský prostor, podobné geografické podmínky i historický vývoj. V roce 1995 byla zahájena tradice bienálních mezinárodních vědeckých konferencí CONGEO. Ze symposiálních akcí je možno upozornit alespoň na zasedání komise IGU pro zdraví, životní prostředí a rozvoj v Brně s účastí ze dvanácti zemí.

Jak Sběrka mapová a Základní geografická knihovna Přírodovědecké fakulty UK v Praze, tak pobočka Ústavu geoniky se svojí rozsáhlou knihovnou ve Starobrněnském klášteře a vlastním archivem, by měly v maximální možné míře zpřístupňovat výzkumná, zejména mapová díla, závěrečné zprávy a jejich přílohy, které v Akademii vznikly a jsou tam uloženy. Jejich znalost a využívání je spolehlivou cestou jak uchovat kontinuitu české geografie a jak nové proudy výzkumu, přinášející velmi rozmanité moderní ideje v době, kdy se nám otevřel celý svět, obohatit o výsledky dosažené na domácím terénu. Je totiž základní gnoseologickou vlastností geografie, že dobré zkušenosti získané v zahraničních zemích jsou zpravidla jen málokdy beze zbytku aplikovatelné na našem teritoriu.

Dílčí i komplexní geografický výzkum v Akademii, od prvních pracovišť Vládní komise až po současnou pobočku Ústavu geoniky, tak žije bezmála půl století. Jeho bývalá Státní sbírka mapová, která hrála kdysi v Geografickém ústavu tak významnou roli, pak ještě mnohem déle. Přes různá období rozvoje i útlumu zanechává trvalou stopu ve vývoji české geografie. Ta by neměla

být zapomenuta ani přehlížena přes všechny změny, které náš obor v současnosti prodělává. Na její pozitivní stránky i dnešní geografie navazuje, ať už jako disciplína odborná nebo všeobecně vzdělávací.

Literatura:

- Atlas československých dějin. Praha, HÚ ČSAV – ÚSGK 1965.
Atlas ČSSR. Praha, ČSAV – ÚSGK 1966.
Atlas obyvatelstva Československé republiky. Brno – Praha, GÚ ČSAV – FSÚ 1987.
Atlas životního prostředí a zdraví obyvatelstva ČSFR. Brno – Praha, GÚ ČSAV – FVŽP 1992.
BALATKA, B., SLÁDEK, J. (1962): Říční terasy v českých zemích. Praha, Academia, 578 s.
BLÁŽEK, M., ed. (1977): Ekonomickogeografická regionalizace. Studia Geographica, 53, Brno, 66 s.
CZUDEK, T., ed. (1972): Geomorfologické členění ČSR. Studia Geographica, 23, Brno, 140 s.
Československý vojenský atlas. MNO – ČSAV, Praha, 1965, I. vyd.
DEMEK, J. (1978): Dvacet pět let geografie v ČSAV. Zprávy GÚ ČSAV T, XV, č. 1, Brno, s. 9-14.
DEMEK, J., STRÍDA, M., red. (1971): Geography of Czechoslovakia, Academia, Praha, 348 s.
GARDAVSKÝ, V., ed. (1988): The Institute of Geography. GÚ ČSAV, Brno, 234 s.
GÖTZ, A. (1964): Národní atlas Československa. Věstník ČSAV, 74, č. 4, Praha, s. 524-532.
HAUFLER, V. (1982): Esej o geografii – jednotné a regionální. Sborník ČSGS, 87, č. 1, Academia, Praha, s. 23-40.
HŮRSKÝ, J. (1978): Regionalizace ČSR na základě spádu osobní dopravy. Studia Geographica, 59, Brno, 182 s.
JELEČEK, L. (1983): Historická geografie v Československé akademii věd a v Československu 1952 – 1982. Sborník ČSGS, 88, č. 3, Academia, Praha, s. 213-222.
KUCHAR, K. (1968): Pracoviště pro kartografii v ČSAV. Zprávy GGÚ ČSAV, č. 2, Brno, s. 16-19.
KUNSKÝ, J. (1962): Deset let Československé akademie věd. Sborník ČSZ, 67, č. 4, Praha, s. 285-286.
KVĚT, R. (1984): Geografický ústav Československé akademie věd. GGÚ ČSAV, Brno, 24 s.
LAZNIČKA, Z. (1974): Funkční klasifikace obcí ČSR. Rozpravy ČSAV, Academia, Praha, 88 s.
MAREŠ, J. (1980): Průmyslové regiony ČSR. Rozpravy ČSAV, Academia, Praha, 82 s.
POKORNÝ, O. (1968): Kabinet pro historickou geografii ČSAV v letech 1952 – 1954. Zprávy GGÚ ČSAV, č. 2, Brno, s. 11-12.
PŘIBYL, J., QUITT, E., QUITTOVÁ, A., ŘÍČNÝ, D. (1980): Využití jeskyní Moravského krasu pro speleoklimatickou léčbu. Studia Geographica, 75, Brno, 132s.
QUITT, E. (1971): Klimatické oblasti ČSSR. Studia Geographica, 16, Brno, 84 s.
STEHLÍK, O. (1974): Potenciální eroze půdy proudící vodou na území ČSR. Studia Geographica, 42, Brno, 152 s.
STRÍDA, M., ed. (1983): Geografický výzkum v Československé akademii věd 1952 – 1982. Sborník prací, č. 75, GÚ ČSAV, Liblice, 304 s.
STRÍDA, M. (1960): Práce ČSAV k územnímu uspořádání Československa. Věstník ČSAV 69/3, Praha, s. 552-562.
STRÍDA, M., STEHLÍK, O. (1988): Tradice geografického výzkumu. Sborník ČSGS, 93, č. 2, Academia, Praha, s. 93-102.
TRÁVNÍČEK, D. (1994): Sto let České geografické společnosti. Nakladatelství ČGS, Praha, 96 s.
VOTRUBEC, C., red. (1964): Komplexní geografický výzkum území Příbor – Kopřivnice – Štramberk. GÚ ČSAV, Brno, 258 s.

Summary

FIFTY YEARS OF GEOGRAPHY IN THE ACADEMY

Geography teachers at universities and secondary schools have traditionally been the key figures for progress and development of geography. This is evidenced also by the activities of Czech Geographical Society. It exists since 1894 with no interruption.

Czechoslovak Academy of Science has been officially founded in November 1952. It was an academic institution of reputed scholars and coordination centre of research institutes. V. Dvorský (1882 – 1960; antropogeography), and V. Dédina (1870 – 1956; geomorphology and regional geography) were appointed first geography ambassadors in the Academy. Later, J. Kinský (1903 – 1977) and F. Vitásek (1890 – 1973), both physical geographers, were elected. The latter professor founded the Department of Geomorphology in Brno. Departments of Historical Geography, Economic Geography, and Cartography were established in Prague in 1952 – 1954. The State Map Collection had already existed since 1920.

Since the very beginning, academic geographers were responsible for two chief projects: to create the Czechoslovak National Atlas and to build centralized Institute of Geography. Under relatively favourable conditions of the 1960s both tasks were fulfilled; moreover, Czechoslovak History Atlas and Czechoslovak Military Atlas were also released. Most research capacities in the Institute of Geography first concentrated on the problems of regionalism and later also on regional aspects and assessment of environment. Many remarkable results have been achieved in these and other fields.

The Institute of Geography ceased to exist in early 1990s as a result of academic reorganization. Most researchers of the Prague section now work at the Faculty of Science, Charles University. In Brno the Institute has been transformed into the Centre for Environment, Institute of Geonics. The latter publishes *Moravian Geographical Reports* (successor of *Geographical Institute Reports*). 98 issues of the periodical *Geographical Studies* have already been released.

Geographical research in the framework of the Academy of Science has left a marked trace in the history of Czech geography. It is part of tradition which deserves to be maintained and further developed.

(Adresa autora: Ježková 7, 130 00 Praha 3.)

Do redakce došlo 5. 9. 1996

Lektorovali Václav Gardavský a Milan Holeček